TALABA-YOSHLARNING IJTIMOIY TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHDA MEDIASAVODXONLIK VA AXBOROT MADANIYANING ROLI

A.Umarov
Andijon mashinasozlik instituti tayanch doktoranti

Jahon tajribasida oliy ta’lim muassasalari talabalarining kasbiy, ijtimoiy, shaxsiy kompetentsiyalarini rivojlantirish bilan bir qatorda, global dunyoda tez sur’atlar bilan kechayotgan ta’limni axborotlashtish jarayonlariga mos ravishda ularda mediamadaniyatni rivojlantirish bir tomondan ta’lim muassasasining vazifasi sifatida qaralsa, boshqa tomondan mehnat bozorining bo‘lg‘usi mutaxassislarga qo‘ygan muhim talablaridan biri bo‘lib bormoqda. O‘quv jarayonida zamonaviy mediatexnologiyalarni qo‘llanilishi, axborot texnologiyalari (optik

effektlar, 3D-ta’lim zallari) asosida loyihalash faoliyatini shakllantirish va rivojlantirish, kiberpedagogika, masofaviy ta’lim shakllarini keng tatbiq etish; ochiq ta’lim resurslari, aralash ta’lim (online/offline) texnologiyalarining qo‘llanilishi, bu orqali ta’limning samaradorligi oshirish va muntazam ravishda rivojlantirib borish dolzarb muammo sifatida qaralmoqda.

Mamlakatimiz ta’lim tizimini xalqaro ta’lim standartlari bilan uyg‘unlashtirib, oliy ta’lim muassasalarida kadrlar tayyorlash sifati hamda raqobatbardoshligini ta’minlash, jahon amaliyotiga asoslangan oliy ta’lim tizimining sifat darajasini oshirish, talabalarning mediakompetentligini rivojlantirish, ularda mediamadaniyatni tarkib toptirish oliy ta’lim tizimining ustuvor yo‘nalishlardan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Ta’limni axborotlashtirish sharoitida zamonaviy axborot va kompyuter texnologiyalari, internet tizimi, raqamli va keng formatli telekommunikatsiyalar bugungi kunda masofadan o‘qitish shaklining asosini tashkil etib, bu jarayonda butun faoliyat axborot masalasiga qaratiladi.

Bugungi kunda global darajada axboriy ifloslanish, shuningdek, axborotning nomaqbul shakllari paydo bo‘layotgani soxta va yolg‘on ma’lumotlardan himoyalanish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Axborot xavfsizligi va kiberxavfsizlik muammosining dolzarblashuvi, axborotning tovar sifatidagi tijoriy funksiyalari oshishi, mediaga qaramlik, feyk axborot va manipulyativ ta’sirning kengayishi aholining, xususan, yoshlarning axborot madaniyatini shakllantirishni taqozo etmoqda. Bu vazifani mediamadaniyatni rivojlantirmasdan amalga oshirishning imkoni yo‘q.

Ma’lumki, bugungi kunda mediasavodxonlik, axborot madaniyatini rivojlantirishda qanday o‘ziga xosliklar mavjudligi ijtimoiy-pedagogik tadqiqotlarning asosiy yo‘nalishi sifatida qaralmoqda (“media” atamasi – XX asrda dastlab ommaviy madaniyatni shakllantiruvchi vositalarga nisbatan qo‘llangan)[1]. Shunday ilmiy tadqiqotlardan biri Respublika Ma’naviyat va ma’rifat markazi huzuridagi Ijtimoiy-ma’naviy tadqiqotlar instituti tomonidan o‘tkazilgan tadqiqotning ilmiy ahamiyati muhim ekanligini ta’kidlash o‘rinli. Unda keltirilgan statistik tahlil mediasavodxonlikni rivojlantirish borasidagi ishlarning hajmi katta ekanligini yaqqol ko‘rsatib beradi. Mazkur tadqiqotda respublikaning barcha hududidan 7 ming 827 nafar talaba-yoshlar ishtirok etdi. Ilmiy-statistik, sotsiologik tadqiqot natijalari talaba-yoshlarda mediamadaniyatni rivojlantirish zarurat ekanligini empirik jihatdan tasdiqlaydi. Yildan-yilga talaba-yoshlarning mediaga, raqamli olamga murojaat imkoniyatlari kengayib bormoqda. Ular mediadan, xususun internetdan faol foydalanmoqda.

Auditoriyaning axborot olish manbasi, media bilan munosabatlarini aniqlash maqsadi ko‘zlangan “Axborotni ko‘proq qayerdan olasiz?” degan savolga ishtirokchilarning 43 foizi ijtimoiy tarmoq va messenjerlar, 36,6 foizi internet saytlari, 0,3 foizi gazeta-jurnal, 2,9 foizi televidenie, 1 foizi radio, 7,4 foizi kitob, 9,7 foizi ota-ona, o‘qituvchi va do‘stlar bilan muloqotdan, degan javoblarni bergan.

“Kuniga necha soat internetdan foydalanasiz?” degan savol natijalariga ko‘ra yoshlarning 4,9 foizigina har kuni internetdan foydalanmasligi ma’lum bo‘ldi. Ishtirokchilarning asosiy qismi esa 1 soatdan 12 soatgacha bo‘lgan vaqt oralig‘ida faol foydalanadi: 12,5 foizi – 1 soatgacha, 34,4 foizi – 1-3 soat oralig‘ida, 32,4 foizi – 3-5 soat, 13,1 foizi – 6-12 soat oralig‘ida. 12 soatdan ko‘p foydalanuvchilar soni 2,7 foizni tashkil etadi.

“Internetda nima bilan shug

‘ullanasiz?”, degan savolga 54,1 foiz ishtirokchi “saytlardagi yangiliklarni kuzataman”, degan javobni bergan. Demak, internetning imkoniyati keng bo‘lish bilan bir qatorda yangiliklar uzatish funktsiyasi etakchilik qiladi.

“Qidiruv tizimlaridan foydalanaman”, degan javob 32,9 foizni tashkil etsada, respondentlar qidiruv tizimlari optimizatsiyasi tushunchasi bilan tanish emas. So‘rovnoma ishtirokchilarining 45 foizi elektron kitob o‘qishi, 16,1 foizi onlayn shaklda o‘qishi media imkoniyatlaridan ta’lim sohasida keng foydalanilayotganini tasdiqlaydi. Bu o‘rinda shu narsa aniq bo‘ldiki, mediadan faol foydalanish media-ta’limning tanqidiy tafakkurni shakllantirish maqsadiga mos. Ishtirokchilarning 4,5 foizi onlayn ishlaydi. Ijtimoiy tarmoqlarda muloqot 31,5, film va seriallar tomoshasi 15,5, foto va video yuklash 14,7, o‘yinlar 3,7 foiz ovoz olgani media bilan munosabatlarni tartibga solish, mediaga foydali maqsadda murojaat etish zaruratini namoyon etadi[2]. Tadqiqot natijalaridan kelib

chiqib ta’kidlash lozimki, mediadan, internetdan, raqamli axborot manbalardan foydalanishda ratsionallikni ta’minlash zarurati mavjud.

Auditoriyani dezinformatsiyadan himoyalash va jamiyatda sog‘lom axborot muhitini shakllantirish uchun global tarmoq yoki OAVdan foydalanishda texnik cheklovlarni qo‘yishga zarurat qolmaydi. Mediaga qaram insonlar soni kamayadi. Sog‘lom axboriy muhit iqtisodiyotning barcha tarmoqlari rivojiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Mediamadaniyatni joriy etishda xorijiy tajribani to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘chirmay, milliy modelni yaratish zarurati mentalitet, axboriy muhit va axboriy muammolar turlichaligi bilan ham izohlanadi. Masalan, mediamadaniyatga doir xorijiy qo‘llanmalarda axloqiy og‘ishlar va diniy masalalardagi ba’zi misollar, qarashlar, nuqtai nazarlar o‘zbek milliy mentaliteti, asriy qadriyatlariga mos emas. Mediamadaniyatni rivojlanish asoslari avvalambor oilada shakllanadi. Salbiy ta’sirli axborot, media-mahsulotlardan himoyalashda oila ijtimoiy institutidan samarali foydalanish zarur. Mediaiste’molning nazorat qilinishi, media-olam haqida dastlabki ko‘nikmalar oilada shakllantirilishi kerak. Umumta’lim maktablarida mediamadaniyatni alohida mustaqil fan, tanlov fan yoki mustaqil kurs sifatida o‘qitish maqsadga muvofiq.

Umuman olganda talaba shaxsida mediasavodxonligini rivojlantirish o‘zini-o‘zi yo‘naltirilgan ta’lim jarayoni hisoblanadi. Bu jarayon shaxsning o‘z qarorlarini shakllanishi, o‘z-o‘zini o‘rganish kompetensiyasini maqsadli rivojlantirish orqali mustahkamlanishi mumkin. Ta’limning axborotlashtirish sharoitida shaxsiy va kasbiy rivojlanish o‘z-o‘zini o‘rganish kompetensiyasi asosidagini samarali bo‘lishi mumkin. Mustaqil ta’lim yordamida o‘quv jarayonini rejalashtirish, amalga oshirish va baholashni faol shakllantirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Уматалиев З. Медиахавфсизлик ёшларимиз келажагининг пойдевори сифатида: “Илмий-педагогик ва ўқув-методик нашрлар орқали информациявий таҳдидларга қарши курашиш: профилактика, технология, механизм” мавзусидаги республика илмий-амалий конференция тўплами. – Т.: 2017. – 223 б.
2. Jumanova S. Kreativ fikrlash. – T. Litres bosmaxonasi, 2022. – 31 b.
3. Словарь терминов по медиаобразованию, медиапедагогике, медиаграмотности, медиакомпетентности / под ред. А.В.Федорова. – Таганрог: Изд-во Таганрог. гос. пед. ин-та. – 2010. – 24 с.
4. Понимание медиа. – М.: Жуковский, 2003. – С. 44.